

3. Kenen historiaa kasvatuksen ja koulutuksen historiassa on kirjoitettu?

Marjatta Rahikainen (2008)

Kasvatuksen historian peruskertomus

Ei tarvitse lukea montaa kasvatuksen ja koulutuksen historiaa käsittelevää tenttikirjaa, kun on jo oppinut niiden henkilögallerian. Vastaan tulevat 1500-luvulta Erasmus, 1600-luvulta Comenius ja John Locke, 1700-luvulta valistusajan ja kasvatuksen historian tähti Rousseau sekä 1800-luvulta Pestalozzi, Fröbel ja Herbart. Suomalaiset kasvatuksen ja koulutuksen tarinat liittyvät joukon jatkoksi ainakin J. W. Snellmanin, Uno Cygnaeuksen ja Mikael Soinisen (vuoteen 1907 Johnsson), ja jos kyse on kansanopetuksen historiasta, mukaan pääsee myös keisari Aleksanteri II.

Tällä tavoin nimestä nimeen etenemällä on kirjoitettu valistuksen, kasvatuksen ja koulutuksen suurta kertomusta. Jos tätä oppikirjasta toiseen toistuvaa peruskertomusta purkaa alkutekijöihinsä, tulee näkyviin myös sen nurja puoli. Erasmusuksen humanismi tarkoitti myös lapsen sieluun tunkeutuvaa tarkkailevaa katsetta. Locken ohjeet lasten karaisemiseksi ovat paikoin hyytäviä. Rousseauun opit tyttöjen kasvatuksesta tähtäsivät aviovaimon orjamaiseen nöyryyteen. Comeniuksen maailmojasyleilevät puheet kaikkien kouluista kutistuvat käytännön neuvoihin siirryttäessä latinankouluksi eli tuon ajan eliittikouluksi – ei ihme, että kuningatar Kristiinan kutsui hänen suunnittelemaan suurvallaksi nousseen Ruotsin koulujärjestelmää. Pestalozzista alkaen kasvatusteoriat eivät enää tyytyneet vain kirjoittamaan kasvatuksesta vaan halusivat myös kokeilla teorioitaan eläviin lapsiin ja perustivat tähän tarkoitukseen sopivia kasvatustilanteita.

Kenen historiaa kasvatuksen ja koulutuksen historiassa siis on oikeastaan kirjoitettu? Kasvatuksen ja koulutuksen historia on paljolti ollut niiden historiaa, jotka tuottivat puhetta ja tekstejä kasvatuksesta ja koulutuksesta. He ovat aina muodostaneet vain pienen osan väestöstä – ennen kirjoitustaidon yleistymistä suorastaan häviävän pienen. He ovat kuitenkin olleet niitä, joilla on ollut valta puhua ja joiden puheita ja tekstejä on kannatellut erityinen arvovalta, ja joiden aikaansaannoksina monia kasvatustilanteita pidetään. Tällaisten tilanteiden historia muodostaa toisen puolen kasvatuksen historiasta.

Keiden muiden tai minkä muun historiaa se voisi olla? Mihin kasvatuksen historiasta ovat unohtuneet itse kasvatettavat, lapset ja nuoret? Ja mihin siitä ovat jääneet tärkeimmät kasvattajat, lasten vanhemmat? Entä palvelusväki, lastenhoitajat ja palkatut kasvattajat, joiden kanssa parempien perheiden lapset viettivät enemmän aikaa kuin vanhempiansa kanssa.

Kenen historia on jäänyt kirjoittamatta? Ne, jotka eivät osallistuneet puheen ja tekstien – diskurssin – tuottamiseen, ovat jääneet kasvatuksen historiassa lähes näkymättömiin. Jokainen sukupolvi kasvatti seuraavan sukupolven lapsista aikuisiksi, mutta tästä kasvatuksesta he eivät jättäneet jälkeensä ainoatakaan tekstiä – elämä elettiin diskurssien ulkopuolella. Lapset, siis kasvatettavat itse, eivät hekään ennen koulupetuksen yleistymistä jättäneet jälkeensä tekstejä kasvatuksesta.

Suuresta hiljaisesta enemmistöstä jäi vain tekoja, ei tekstejä. Tietysti myös teot puhuvat, mutta tekojen kieltä on vaikeampi tulkita kuin tekstien kieltä. Lasten, vanhempien tai palvelusväen omia kertomuksia, omia tulkintoja teoistaan, on käytettävissä vain harvoin. Sen sijaan arvovaltaisten kasvatustekstien tuottajat ovat hanakasti tarjoilleet meille oman tulkintansa hiljaisen enemmistön teoista. Heidän silmissään köyhien lapset olivat kurittomia, vanhemmat hemmottelivat lapsensa piloille ja palvelusväki oli vaaraksi lasten moraalityylle.

Miten kasvatuksen ja koulutuksen historiaan voisi myös kirjoittaa

Millainen voisi olla kasvatuksen historian suuren kertomuksen rinnakkaiskertomus ja millainen sen vastakertomus? Kenen näkökulmasta se silloin kirjoitettaisiin? Millaisia kysymyksiä silloin esitettäisiin? Ketkä olisivat kertomuksen toimijoita, sankareita tai konnia?

Jos kasvatuksen ja koulutuksen historiaa kirjoitettaisiin lasten ja nuorten kertomuksena, niin silloin myös koulu näyttäisi erilaiselta. Siitä voisi tulla kertomus koulun käymisen mahdollisuudesta tai pakosta ja miten kouluun lähtö koettiin. Tai miltä köyhän lapsesta tuntui istua nuhjuisissa vaatteissaan parempiosaisen kanssa samassa luokassa. Entä kuinka paljon nöyryytyksiä, pitkästyksiä ja monenlaista pelkoa kouluvuosien aikana ehdittiin kokea. Miltä tuntui olla opettajan lellikki tai opettajan silmätikki? Kuinka katkeraa oli joutua keskeyttämään koulu, tai kuinka suuri helpotus oli lopettaa koulu ja ruveta ansaitsemaan.

Jos sitä kirjoitettaisiin vanhempien ja lasten yhteisenä kertomuksena, niin silloin siinä ehkä kysyttäisiin, kuinka paljon vanhemmat olivat uhranneet lasten koulunkäynnin hyväksi ja millaisia toiveita kouluun oli asetettu, tai yhtä lailla millaisia pelkoja koulu herätti ja kuinka vieraalta koulu, opettaja ja kaikki niihin liittyvä tuntui.

Kaikki tämä voitaisiin kertoa myös opettajan kannalta: miltä tuntui elää koko kylän tarkkailtavana ja miltä tuntui astua vuodesta toiseen aina uusien koululuokkien eteen. Entä kuinka helppoa tai vaikeaa oli sopeutua rooliin ja eri tahoilta tuleviin ristiriitaisiin odotuksiin ja vaatimuksiin. Miten työ muokkasi opettaja? Entä jos opettajan rooli tai työ alkoi tympiä, oliko sille vaihtoehtoja.

Myös koulutusjärjestelmien historialle voi kirjoittaa rinnakkaiskertomuksen, jossa sankareita eivät olekaan oppikirjoissa toistuvat nimet, vaan nimettömäksi jääneet talonpojat ja maaorjat eri puolilla Euroopan maaseutua. Kun ei kruunulta tai valtiolta liennyt rahaa maalaislasten koulu-opetukseen, lasten vanhemmat tai kyläläiset palkkasivat oma-aloitteisesti ja omalla kustannuksellaan jonkun opettamaan lapsille luku- ja kirjoitustaidon. Keisari Aleksanteri II kyllä kehotti Suomen viranomaisia järjestämään kansanopetuksen, mutta kesti kahdeksan vuosikymmentä, ennekuin kansakoulu oli kaikkien maalaislasten ulottuvilla.

Nyky-yhteiskunnassa rinnakkaiskertomuksen kirjoittamisen voisi aloittaa kysymällä, miten kasvatustoimenpiteiden kohteet itse ovat kasvatuksen kokeneet. Miten lapset ja nuoret ovat kokeneet koulun, opetuksen ja vuorovaikutuksen opettajien ja toisten oppilaiden kanssa? Entä miten kulttuuriset ja yhteiskunnalliset tekijät näkyvät näissä kokemuksissa? Ja ovatko lasten ja nuorten kokemukset eri maissa olleet erilaisia vai onko niissä yhteisiä piirteitä?

Rinnakkais- ja vastakertomusten kirjoittaminen voisi tuoda sellaisia uusia näkökulmia kasvatuksen historiaan, jotka auttaisivat meitä sijoittamaan oman ajattelutapamme globaaliin kokonaisuuteen. Länsimainen kasvatustilasto ja kasvatuksen teoriapohja rakennettiin valistusajan itseymmärryksen perustalle eurooppalaisen kulttuurin maailmanvalloituksen ja kehitysoptimismien vuosisatoina. Euroopan asema maailmassa on nyt toinen ja myös valistuksen perintö saattaa olla ehtymässä. Lisäksi Euroopassa elää miljoonia muista maanosista tulleita, joille valistuksen perintö on vieras. Nykyisessä maailmantilanteessa meidän on jollain tavalla opittava ajattelemaan kasvatusta eri tavalla ja toisin kuin ennen.

Lisälukemista

Heywood, Colin, *A History of Childhood: Children and Childhood in the West from Medieval to Modern Times*. Polity, Cambridge 2001.

Parland-von Essen, Jessica, *Behagens betydelser: Döttrarnas edukation i det sena 1700-talets adelskultur*. Gidlunds, Stockholm 2005

Petterson, Lars, *Frihet, jämlikhet, egendom och Bentham: Utvecklingslinjer i svensk folkundervisning mellan feodalism och kapitalism, 1809–1860*. Uppsala universitet, Uppsala 1992

Rahikainen, Marjatta, *Centuries of Child Labour: European Experiences from the Seventeenth to the Twentieth Century*. Ashgate, Aldershot 2004. Rahikainen, Marjatta, Philippe Ariès ja lapsuuden historia. *Tieteessä tapahtuu* 2005, 22:3, 38–42.

Rahikainen, Marjatta, *Children educating children: Young girls as nursemaids in Sweden and Finland, Late Nineteenth to Mid-twentieth Century*. *Paedagogica Historica* 2007, 43:4, 589–602

Sjöberg, Mats (red.), *Jordbrukets barn: barns och ungdomars fostran i agrara miljöer*. Nordiska museet, Stockholm 2004.

Tuomaala, Saara, *Työätekevistä käsistä puhtaiksi ja kirjoittaviksi: Suomalaisen oppivelvollisuuskoulun ja maalaislasten kohtaaminen 1921–1939*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki 2004.